

АРХІТЕКТУРНІ ПРИНАДИ

ОЛИКИ

Костянтин Буркут
канд. філ. наук,
вчений секретар
Відділення літератури, мови
та мистецтвознавства
НАН України,
м. Київ

Мінливі долі населених пунктів. Нині важко повірити в те, що скромне смт Олика Волинської області з населенням трохи більше 3-х тисяч колись було містом, наділеним Магдебурзьким правом. Тільки деякі з його пам'яток такої ж здебільшого складної долі є свідками колишньої величі.

Одна з них – замок бастионного типу XVI–XVIII ст., який був закладений на місці попереднього укріплення **Миколою Радзивіллом Чорним**. У 18 ст. він втрачає оборонне значення і перебудовується черговим Радзивіллом (вони володіли Оликою понад 400 років) – **Михайлом Казимиром** – на світський манер. З 1812 року (тоді місто вже відійшло до Російської імперії) в замку облаштовують військовий шпиталь, він діяв тут два з половиною десятиліття. Після того цей раніше величний комплекс поступово занепадає, простоявши пустою до 1880-х. Саме тоді **Фердинанд Фредерік Радзивілл** затіває ремонт замку, ним керував **Зигмунт Горголевський** (той самий архітектор, який створив проєкт Львівського театру опери і балету). Пам'ятка постраждала в імпералістичну війну і перші повоєнні роки, проте була відбудована. З 1921 року Олика перебуває в складі Польщі, життя в ній поступово налагоджується. За інтенсивний розвиток міського господарства її відзначають срібною медаллю на Волинській виставці, що проходила в Луцьку. Друга світова стала справжнім випробуванням для Олики та її мешканців. У вересні 1939-го НКВС заарештовує останнього Радзивілла, що був власником цієї резиденції, – князя **Януша Францішека**. Замок, звісно, націоналізували. Цікаво, що представниками радянської влади був організований так званий народний суд над Радзивіллом, який мав би його затаврувати як гнобителя і кривдника трударів, проте мешканці Олики і околиць навпаки підтримали свого князя і попросили його відпустити. Цього, певна річ, не сталося. За деякими даними (див., наприклад, спогади генерала **П. Судоплатова**), Януша Францішека згодом залучали до співпраці з радянською зовнішньою розвідкою. Великий колись землевласник, представник давнього шляхетського роду Януш Францішек Радзивілл доживав вік у скромній варшавській квартирі. Про це мені розповів охоронець замку **Дмитро**, який був моїм гідом по колишній князівській резиденції. З історією пам'ятки знайомить також багато ілюстрований інформаційний стенд, що має кілька секцій, текст його складено професором **Святославом Терським**. Прочитую його фрагмент, у якому розкрито новітню історію Олицького замку: «Під час Другої світової війни палац повністю вигорів, обвалилися перекриття та дахи. Неушкодженими залишилися лише стіни і склепіння над першими поверхами та укріплені цегляними мурами бастиони. Після 1945 року в окремих приміщеннях замку тулився державний кінський завод, а з середини 50-х років руїни були перебудовані під Волинську психіатричну лікарню, яка розташовувалася у замку до травня 2021 р.».

Виходимо за ворота замку у напрямку до Троїцького костелу – ще однієї архітектурної принади Олики. Дмитро порадив мені піднятися на правий (якщо стояти спиною до палацового комплексу) бастион. Звідси відкривається, за його словами, найкращий вид на середмістя. Втім середмістя – невідповідне слово, бо статус міста Олика втратила ще в 1940-му, а 17 років потому офіційно перестала бути районним центром. Тож милуюся панорамою поселення (справді симпатично!) і запрошую читачів, у яких ще залишилося бажання зі мною мандрувати, оглянути ще кілька тутешніх пам'яток.

Замок Радзивиллів

На території замку Радзивиллів

Троїцький костел

Переходимо замковий місток і опиняємося перед уже згаданим масивним Троїцьким костелом. Він побудований у 1635–1640 рр. у стилі бароко за проектом італійських архітекторів *Бенедетто Моллі* та *Джованні Маліверна*. Автором скульптур мистецтвознавці називають різьбярів німецького походження *Мельхіора Ерленберга (Ампелі)*. При храмі певний час діяв колегіум – філія Замойської академії.

Служби в соборі припинилися ще в 1940-х. Відтоді пам'ятка руйнувалася, чому сприяли і місцеві вандали. В одній із публікацій волинський історик *Тетяна Яцечко-Блаженко* відзначає, що труби храмового органу, наприклад, розбирали для виготовлення самогонних апаратів... Взагалі фотографії святині радянського періоду сильно пригнічують. Не краще було й у перші роки Незалежності, коли храм передали вірянам Римо-католицької церкви. Ще на світлинах нульових костел виглядав сірим, пошарпаним і безпорадним. Реставрація божниці розпочалася у 2013 році коштом польського Фонду культурної спадщини. До речі, це найбільший відновлювальний проект, що здійснюється Фондом за межами Польщі. Нині реконструюється інтер'єр. Реставрацію фасаду вже завершено, храм відчутно «помолодшав» і вже не виглядає як декорація до фільму жахів, за що слід подякувати фахівцям – рятівникам святині. Водночас, як на мене, зникла урочиста строгість костелу, яка простежувалася на старих світлинах. Скульптури розфарбували у різні кольори (саме так було зроблено і у XIX ст.), внаслідок чого вони стали схожими на персонажів лялькової вистави. Набагато вдалішим вийшло, на мою думку, відновлення витонченої і легкої дзвіниці із сонячним годинником, яка стоїть позаду костелу і відтіняє його велич.

Неподалік від неї присадкуватий однефний Петропавлівський костел. Це одна з найстаріших на Волині католицьких святинь і найдавніша пам'ятка селища. Його почали зводити чи то в 1450-му, чи то в 1460-му році (існують різні версії), ще до того, як Олика стала вотчиною Радзивілів. Певний час храм був протестантським (вже згаданий фундатор замку *Микола Радзивілл Чорний*, який, до речі, домігся надання Олиці Магдебурзького права, сповідував кальвінізм). У першій чверті XVII ст. святиню перебудували. Кажуть, її інтер'єри вкрай стримані. Не можу цього засвідчити чи спростувати, бо всередину так і не потрапив. Місцева дівчина розповіла мені, що служби тут відбуваються по неділях, а ще храм інколи відкривають для організованих туристичних груп. Тож мені довелося задовольнитися зовнішнім оглядом скромного костелу і скульптур на ньому, які сильно «розлізлися» і чекають на своїх реставраторів.

Натомість пощастило потрапити в дерев'яну Троїцьку церкву, що була збудована на місці своєї згорілої попередниці у 1886 році. Тут мені люб'язно допоміг її парафіянин *Євгеній*, який побачив, що я фотографую храм із різних ракурсів. Дізнавшись про моє бажання зайти в середину святині, він зателефонував настоятелеві отцю *Миколі* і батюшка погодився її для мене відчинити.

Поки священник їхав до нас, Євгеній розповів мені одну бувальщину про *Януша Францішека Радзивілла*. Поділюся нею і з вами. Котрійсь із родичок Євгенія свиня в дитинстві відгризла п'яту. Дівчина мусила обмотувати ногу так, щоб принаймні якось можна було на неї спиратися. Князь побачив небораку за цим зайняттям, розпитав про її горе і організував за власний кошт відповідну операцію.

Троїцька церква

– *Хто зараз таке зробить?* – риторично запитав Євгеній.

Ну от і батюшка приїхав. Входимо до храму, він досить «домашній», невігадливий, затишний. Від старих розписів у ньому мало що залишилося. В пам'яті закарбувалася меморіальна табличка, що висить на стіні церкви (цитую, зберігаючи графіку і правопис оригіналу): *«Въ 10 часов утра 7 апрѣля 1916 года во время богослуженія непріятельскій снарядъ пробивъ стѣну, разорвался въ храмъ. Промысломъ Божиимъ всѣ молящіеся сохранены не вредимыми.»*

Прощаюся з гостинними отцем Миколею та Євгенієм і йду на зупинку: хвилини за 10 – 15 має під'їхати моя маршрутка на Луцьк. Є час неквапливо осмислити побачене. Коли дивлюся – мчить на велосипеді мій знайомий Євгеній.

– *Знов я до Вас,* – звертається до мене, зупинившись так різко, що курява стовпом піднялася з-під коліс, – *покажіть, будь ласка, документи!*

Пред'являю паспорт. Євгеній перепрошує, та все ж вимагає службове посвідчення (у попередній розмові з ним на церковному подвір'ї я сказав, що працюю в Національній академії наук). Як на гріх, цього документа в мене з собою не було. Народ на зупинці із зацікавленням дивиться в наш бік, напруга зростає. Раптом згадую, що мій профіль є на сайті Академії і пропоную Євгенію його переглянути для уникнення непорозумінь. Поволі відкривається на смартфоні сайт, вже не один лише Євгеній хоче пересвідчитися у моїй благонадійності: дехто просто поглядає на нас, а більш допитливі, – зазирають в екран гаджета через мое плече.

Зрештою все з'ясувалося, люди розосереджуються по зупинці, готуючись сісти на маршрутку, що наближається. Євгеній, вкотре вибачаючись, ще раз просить зрозуміти його. Та й хіба можна йому в цьому відмовити? Пильність у наш непростий час не зашкодить. ■

Троїцький костел (фігура святого)

Петропавлівський костел